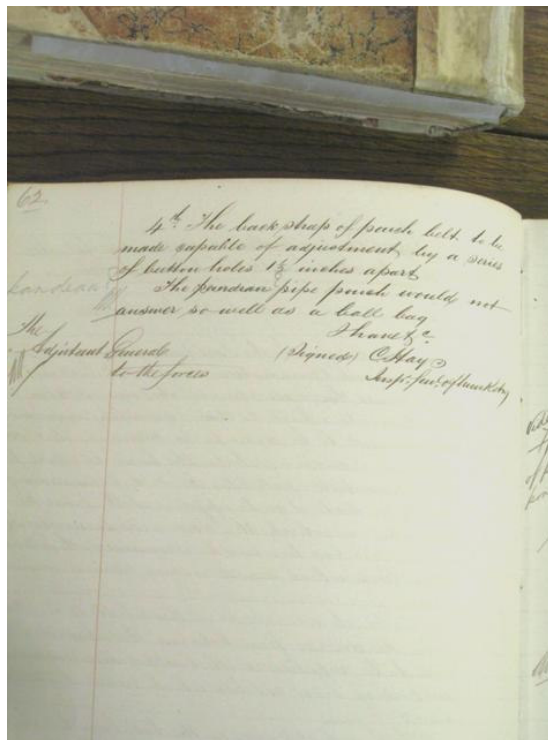
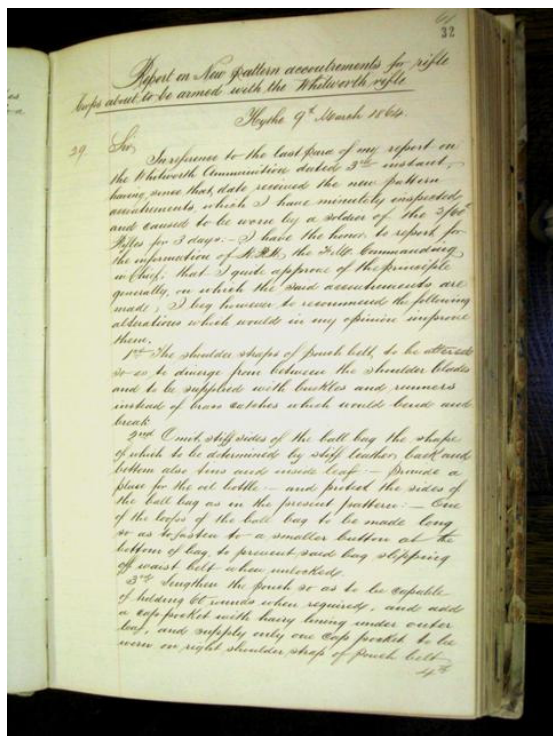

Sir. Joseph Whitworth Deel 1 : De Pandrau Pipe Pouch

Door: Jan van Gelderen

Afbeelding 1.1 Het afgebeelde document, genaamd "For rifle corps to be armed with the Whitworth rifle" is afkomstig uit een boekwerk met manuscripten en verslagen genaamd "Report & Experiment Book of Arms, Ammunition &c." WO 140/2 Jan 1862 to Oct. 1887. Het is oorspronkelijk afkomstig van de School of Musketry, in Hythe, Engeland. Tegenwoordig wordt het boekwerk bewaard door de "School of Infantry", Warminster, Engeland.

Een onbekende patroontas voor het Whitworth geweer.

Enkele jaren terug las ik in een boek dat de loop van het Martini-Henry geweer zijn oorsprong vindt in het percussiegeweer van Joseph Whitworth. Sindsdien hebben de uitvindingen van Joseph Whitworth mijn speciale belangstelling.

EdB lid Bart Temmink kwam via Rog Dennis in het bezit van digitale foto's van een authentiek document dat betrekking heeft op de munitietassen voor het Whitworth geweer. De Engelsman Rog Dennis is militaria verzamelaar en auteur van het Britse tijdschrift "The Armourer Militaria Magazine". Bart en Rog wisselen regelmatig informatie uit over Britse militaire bewapening en uitrusting. Graham Priest, auteur van "Soldiers Accoutrements of the British Army 1750 -1900", heeft dit document ontdekt.

In het document wordt melding gemaakt van de "Pandrau Pipe Pouch". Wij vroegen ons af wat een "Pandrau Pipe Pouch" is. Letterlijk vertaald: "Pandrau Pijp Tas". Blijkbaar een patroontas, maar niemand had er ooit van gehoord. De juiste schrijfwijze van het woord "Pandrau" was eveneens niet helemaal zeker.

Hierbij doe ik verslag van mijn zoektocht naar de betekenis van dit woord. Voordat deze vraag wordt beantwoord, allereerst een korte inleiding over patroontassen en de munitie die daarin werd opgeborgen, gevolgd door een toelichting over de herkomst van dit document.

Britse munitietassen en papierpatronen

Het laden van een geweer met los kruit en een los projectiel is een zorgvuldige en tijdrovende activiteit. Het soort activiteit dat eigenlijk niet geschikt is om onder stressvolle gevechtsomstandigheden uit te voeren. Het laden werd gemakkelijker en sneller door een afgestemde hoeveelheid zwartkruit in een papieren kokertje te gieten en daarin ook de kogel onder te brengen. Om te laden scheurde men het papier open en werd de lading zwartkruit, uit het kokertje, in de loop gegoten.

Door de, aanvankelijk, gebrekkige fabricage methoden van de kogels en de lopen waren er flinke verschillen qua afmeting. Aangezien zwartkruit voor meer dan de helft wordt omgezet in een vaste stof zou een te nauwe loop het laden na een aantal schoten bovendien bemoeilijken. Er bestond dus vrij veel ruimte tussen de kogel en de loop. Het papier werd vaak gebruikt om de ruimte tussen de kogel en de loop op te vullen. Voor de komst van het militaire Minié geweer en nauwkeurig gemaakte, geperste kogels, was er van zuiver schieten met rondkogels meestal geen sprake.

Hoe slecht het gesteld was met de schotzuiverheid van de Brown Bess gladloops vuursteenslot musket blijkt wel uit een uitspraak van de Britse Kolonel Hanger in 1814:

Een musket, indien deze niet van een zeer slechte loop is voorzien, zoals dat meestal het geval is, kan een man op 75 meter raken. Misschien zelfs op 90 meter. Een soldaat moet echter wel heel veel pech hebben wanneer hij door een musket verwond raakt op 135 meter afstand, er vanuit gaande dat zijn opponent op hem richtte. Om te vuren op een man die op 180 meter afstand is verwijderd kan men net zo goed richten op de maan. Er is nog nooit een man op 180 meter afstand gedood doordat iemand een musket op hem richtte.

Het was in de Europese legers eeuwenlang gebruikelijk dat de infanterist zijn wapen laadde met papierpatronen. Hoe werd de geweeramunitie door Engelse Infanterist meegenomen in het veld? Dit was per eenheid en rang verschillend. Bovendien was het type geweer bepalend voor de vorm van de papierpatronen.

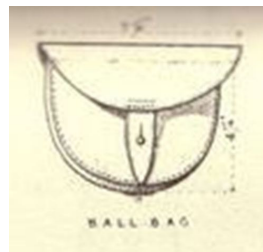
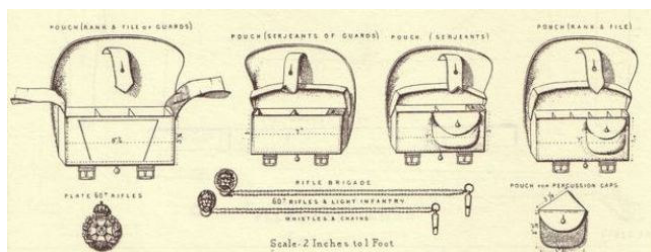
Afbeelding 1.2 Papierpatroon voor Enfield Pattern 1853 percussie geweer. Links een .22 LR patroon ter vergelijking. Collectie Jan van Gelderen.

In de tijd dat soldaten nog bewapend waren met het Baker geweer droegen deze soms papier patronen met zich mee maar soms ook kruitflessen en losse kogels.

Model	Ontsteking	Kaliber	Trekken en velden
Baker	Vuursteen	.625"	7 rechtsom draaiend
Brunswick	Percussie	.704"	2 linksom draaiend
Enfield Pattern 1842	Percussie	.753"	gladde loop
Enfield Pattern 1851 (Minié)	Percussie	.704"	4 linksom draaiend
Enfield Pattern 1853	Percussie	.577"	3 linksom draaiend
Enfield-Whitworth Pattern 1863	Percussie	.451"	6 rechtsom draaiend

Afbeelding 1.3. Tabel met de meest voorkomende voorlaadgeweren van het Engelse Leger uit de 19e eeuw. Van het Enfield-Whitworth Pattern 1863 geweer waren er slechts 8000 stuks in omloop.

Het Brunswick geweer was een uitzonderlijk geval. De kogels voor het Brunswick geweer waren voorzien van 2 uitwendige groeven. Deze uitwendige groeven volgden de 2 trekken en velden in de loop van het geweer. Dit type kogel was ongeschikt om er papier patronen van te maken. De losse kogels werden in een stukje textiel of leer omwikkeld en bewaard in de aparte kogeltas. Voor het Brunswick geweer werden daarom papierpatronen gebruikt die alleen los kruit bevatten en die meegedragen werden in een patroontas.

Links, afbeelding 1.4. Er waren verschillende soorten patroontassen in gebruik. De 2 middelste patroontassen waren bestemd voor de sergeanten. De tas voor de losse slaghoedjes vormt een vast onderdeel van de rechter 2 patroontassen. Rechtsom is een aparte tas voor de losse slaghoedjes afgebeeld. Afbeelding uit een officieel boekwerk uit 1866, afkomstig van Bill Curtis.

Rechts, afbeelding 1.5. Tas voor losse kogels. Afbeelding uit een officieel boekwerk uit 1866, afkomstig van Bill Curtis.

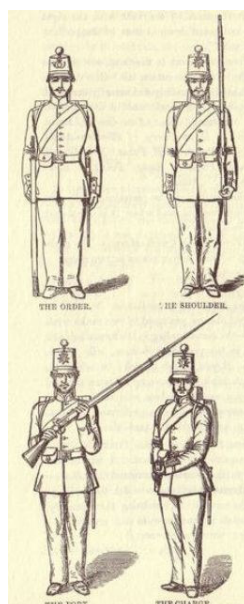
Het Brunswick geweer kon ook geladen worden met "normale" rondkogels, bedoeld voor een gladde loop. De soldaten droegen altijd enkele papierpatronen met "normale" rondkogels met zich mee. Deze konden gebruikt worden in noodsituaties waarbij de snelheid van het laden belangrijker was dan de zuiverheid van het schot.

Afbeelding 1.6 Kogels voor het Brunswick geweer. De uitwendige groeven pasten in de twee trekken van de loop. De kogels waren dus passend en daarom was het niet nodig om de kogel tijdens het laden te vervormen. De linker kogel is voorzien van een patch. Foto gepubliceerd met toestemming van Franco Widmer (<http://www.ch-munition.ch>).

Papierpatronen waren de enige vorm van munitie die de Infanterist meedroeg in het geval deze bewapend was met een geweer met een gladde loop (Enfield Pattern 1842) of geweer dat werd geladen met Minié kogel (Enfield Pattern 1851 en Pattern 1853).

Het beschermen van de kwetsbare papierpatronen was een belangrijke functie van de patroontas. Het inwendige van de patroontassen van, bijvoorbeeld het revolutionaire Amerikaanse leger, bestonden uit een massief blok hout waarin gaten waren geboord om de patronen op te bergen.

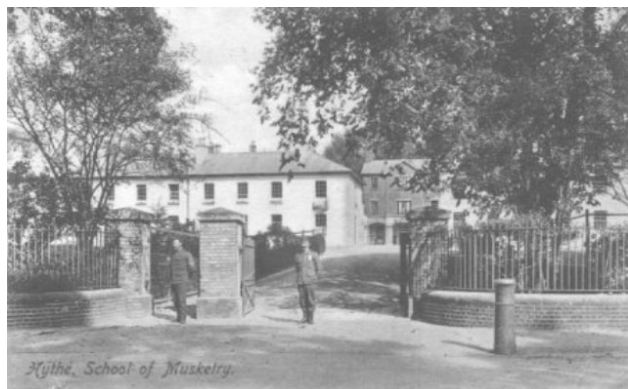

Rechts, afbeelding 1.7. Een Engelse soldaat met bepakking. De patroontas is aan de riem bevestigd en aan de rugzijde van de soldaat. Afbeelding uit een officieel boekwerk uit 1866, afkomstig van Bill Curtis.

Links, afbeelding 1.8: Een Engelse soldaten met bepakking. De tas waarin de percussieslaghoedjes werd bewaard is aan de riem bevestigd en zichtbaar aan de rechterszijde van de soldaat. Afbeelding uit een officieel boekwerk uit 1866, afkomstig van Bill Curtis.

School of Musketry te Hythe

Het document “For rifle corps to be armed with the Whitworth rifle” is afkomstig uit een boekwerk met *manuscripten en verslagen genaamd* “Report & Experiment Book of Arms, Ammunition &c.” WO 140/2 Jan 1862 to Oct. 1887. Het is oorspronkelijk afkomstig van de School of Musketry, in Hythe, aan de kust van Kent Engeland. In 1853 werd deze schietschool opgericht.

Afbeelding 1.9 School of Musketry, Hythe. Foto afkomstig van het Internet, <http://bbhilda.topcities.com/Folkestone/Hythe.html>.

Het Enfield Pattern 1851 en Pattern 1853 percussie geweer, zoals dit tijdens de oprichting van de School of Muskertry in gebruik was bij het Engelse leger, werd geladen met Minié kogels. De Minié kogel hoefde niet door de soldaat in het profiel van de trekken en velden gedrukt te worden, zoals dat bij de meeste vroegere modellen van getrokken achterladers wel het geval was. De diameter van de Minié kogel van het Enfield Pattern 1853 geweer was zodanig dat deze gemakkelijk vanaf de loopmondning geladen kon worden. Een plug, gemaakt van klei of hout, in de bodem van de kogel moest zorgen dat de kogel tijdens het schot expandeerde en daarbij in de trekken van de loop werd geperst. Minié kogels konden daardoor veel gemakkelijker en sneller geladen worden. Voorheen was het getrokken voorlaad geweer het wapen van specialistische eenheden. Met de komst van de gemakkelijk te laden Minié kogels konden de militairen van alle legeronderdelen uitgerust worden met het getrokken geweer.

De komst van de Minié kogel was van strategisch belang. De schotszuiverheid van gladloopsgeweren liet zo te wensen over dat de vijand alleen effectief beschoten kon worden door middel van een groepssalvo. Zodoende ontstond er een kogelregen die enigszins vergelijkbaar is met het latere mitrailleurvuur. Door de hoge schotszuiverheid van het getrokken Minié geweer werd het gericht vuren van de individuele soldaat belangrijk. Om hier voordeel uit te behalen moest de krijgstactiek worden aangepast.

Er bestond behoefte om de soldaten op te leiden tot goede schutters. Er was in Hyte al een kazerne en de vele kilometers kiezelstrand boden meer dan voldoende ruimte voor schietbanen zonder dat dit landbouwgrond in beslag nam.

De School of Musketry in Hyte had ook als taak het onpartijdig beoordelen van alle soorten nieuwe militaire wapens en uitrustingsstukken. Generaal Charles Crawford Hay was de oprichter. Hay was een uitstekende geweerschutter. Het Whitworth geweer was in 1857 beproefd in Hythe. Generaal Hay was zeer te spreken over de prestaties van het geweer van Joseph Whitworth. Het was de bedoeling van Joseph Whitworth dat zijn geweer het Enfield Pattern 1853 Minié geweer zou opvolgen.

De Pandrau Pipe pouch

Het document *"For rifle cops to be armed with the Whitworth rifle"* is gedateerd op 9 maart 1864. Dit sluit aan bij het feit dat de 8000 stuks Enfield-Whitworth Pattern 1863 geweren tussen in de 1863 en 1864 aan de Britse overheid zijn geleverd. Hieraan zal in de volgende delen uitvoerig aandacht worden besteed.

Het document is gericht aan de opperbevelhebber van de Britse strijdkrachten en ondertekend door Generaal Hay. Er staat vermeld dat men positief is over de beproefde uitrustingsstukken maar men geeft wel een aantal aanbevelingen ter verbetering. Uit de aanbevelingen kan men opmaken dat er sprake is van de volgende munitietassen:

- Een patroentas die wordt gedragen met schouderbanden. (Voor eerdere proefnemingen waren er 1000 patroontassen gemaakt die 50 patronen konden bevatten.) Men stelt voor de patroentas te vergroten zodat er 60 patronen kunnen worden meegedragen.
- Een kogeltas bevestigd aan de broeksriem.
- Een slaghoedjestas bevestigd aan de rechter schouderband van de patroentas.

Generaal Hay stelde aan de opperbevelhebber voor om de patroentasriem verstelbaar te maken. Vervolgens werd opgemerkt dat de "Pandrau Pipe Pouch niet zo goed zal voldoen als de kogeltas".

Uit de tekst valt weinig met zekerheid op te maken. Het zou een aanwijzing kunnen zijn van een tot op heden onontdekt, afwijkend type patroentas. Dit heeft de aandacht getrokken van

auteur en militaria verzamelaar Rog Dennis. Het is echter maar zeer de vraag of de Pandraur Pipe Pouch ooit ook echt heeft bestaan.

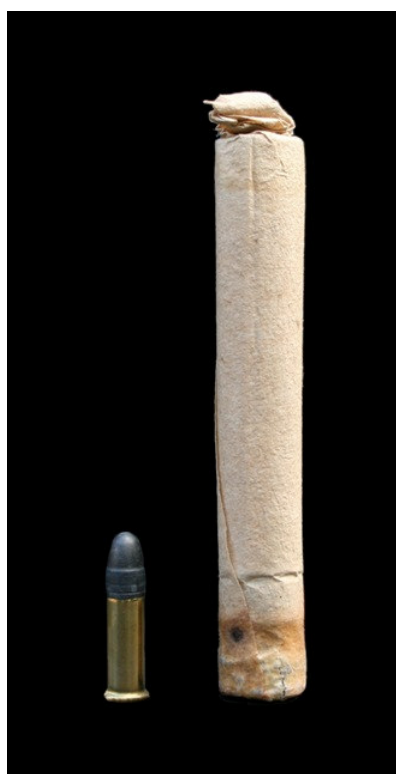
Dr. C.H. Roads schrijft in zijn boek "The British Soldier's Firearm", op blz 133, Dat de standaard patroentas in Engeland niet eens werd aangepast voor de Whitworth patroon.

Na een lange zoektocht ben ik via het Internet forum <http://www.lrml.org> in contact gekomen met Bill Curtis. Bill Curtis is een autoriteit op het gebied van voorlaadgeweren uit het Engelse leger en komt, na bestudering van het document, met de volgende verklaring:

De naam "Pandraur Pipe Pouch" is onjuist. In de 19e eeuw waren er rondtrekkende muzikanten die gebruik maakten van panfluiten. In die tijd noemde men deze muzikanten "Pandean Pipers".

In het boek "Report & Experiment Book of Arms, Ammunition &c." werden de kopieën bewaard van de rapporten die werden voorgelegd aan Generaal Hay. Het is dus twijfelachtig of het document in deze vorm is voorgelegd aan de opperbevelhebber van de Britse strijdkrachten.

Een kantoor klerk, die het document heeft opgesteld aan de hand van de notities van Generaal Hay, maakte een schrijffout. Generaal Hay heeft dit gecorrigeerd door in de kantlijn met potlood "Pandean" te schrijven. Dit valt te herleiden uit zijn initiaal, de letter "H" naast zijn correctie.

Afbeelding 1.10 Dit is, volgens de vorige eigenaar, een papierpatroon voor het geweer van de Nederlandse Kapitein N.A. Boom. Met dit klein kaliber percussie geweer deed Nederland beproevingen vlak voordat het stelsel van Jacob Snider werd ingevoerd. Deze situatie lijkt wel wat op de situatie in Engeland. Het .451" percussiegeweer van Whitworth werd ook beproefd kort voordat met zou overgaan op het Enfield-Snider Pattern 1866 geweer. De patronen van het Whitworth geweer en het Boom geweer lijken op elkaar. Beiden zijn langwerpige en smal. Deze patroon is via een Duitse verzamelaar in mijn bezit gekomen. Volgens de vorige eigenaar is de patroon afkomstig van Berkely R. Lewis. Colonel Berkely R. Lewis is in 1958 in het bezit gekomen van de collectie van de "Frankford Arsenal", die oorspronkelijk afkomstig is uit de collectie van de "International Exposition of Philadelphia" uit 1876. Het is mogelijk dat de afgebeelde papierpatroon uit deze collectie afkomstig is.

De zwartkruitlading van de kaliber .451" papierpatronen voor het Whitworth geweer had initieel hetzelfde gewicht als de papierpatronen voor het .577" Enfield Pattern 1853 Minié geweer. Vanwege het kleinere kaliber waren de Whitworth papierpatronen langer en smaller en daarmee kwetsbaarder dan de .577" papierpatronen. De militairen klaagden hierover, vandaar dat werd gezocht naar een meer geschikte patroontas. De Pandean Pipe Pouch is dus één van die afwijkende typen patroontassen waarmee is geëxperimenteerd. De langwerpige vorm van de papierpatronen zal ook de vorm van de patroontas hebben bepaald. Deze leek blijkbaar op een panfluit.

Tijdens mijn zoektocht naar de betekenis van de Pandean Pipe Pouch ondeckte ik veel informatie over het geweer en zijn ontwerper, Joseph Whitworth. In de volgende delen zal het levensverhaal en de verdiensten van Sir Joseph Whitworth beschreven worden. Deel 1 is de aanleiding voor deze reeks van 6 delen.

Informatiebronnen

Hierbij wil ik de volgende personen bedanken voor hun welwillende medewerking. Zonder hen had dit artikel niet tot stand kunnen komen:

1. Ing. A.J. Temmink, wapenverzamelaar en lid van Edouard de Beaumont.
2. R. Dennis, militaria verzamelaar en auteur van het Britse tijdschrift "The Armourer Militaria Magazine".
3. W.S. Curtis, voorzitter van het "Crimean War Research Society", lid van het "Whitworth Research Team" en assistent Curator van het museum van de National Rifle Association (UK)

Geraadpleegde Literatuur:

- Major F.Myatt, M.C., "Geïllustreerde encyclopedie van de 19de-eeuwse vuurwapens", London, UK 1979.
- Het Forum van Research Press: <http://www.researchpress.co.uk/>.

Een scherpe en leesbare afbeelding van het besproken document, genaamd "For rifle corps to be armed with the Whitworth rifle" kan op het Internet worden bekeken via de website <http://OldMilitaryRifles.EU> onder de tab "Publications".